

у односима: питање Трста, Истре и Словеначког приморја, улога др Ивана Шубашића, југословенски избори за Уставотворну скупштину 1945, изручење особа осумњичених за ратне злочине, питање положаја Католичке цркве, однос Британаца према југословенској опозицији у земљи и иностранству, британско-југословенски инциденти, питање накнаде за национализовану британску имовину, начела и облици британског пропагандног деловања у Југославији, итд.) и британски поглед на Хрватску у истом раздобљу (Хрватска у дипломатским извештајима, рад Генералног конзулата Велике Британије у Загребу и Конзулата у Сплиту, истакнуте особе у дипломатским извештајима). Др Катарина Спехњак упозорава на низ спорних питања у односима Велике Британије и Југославије (брига британске владе за судбину југословенске монархије, ратна подршка генералу Дражи Михаиловићу, улога Британаца у изручењу припадника домобранске и усташке војске Југословенској армији у мају 1945. у Аустрији, судбина западних граница Југославије, помоћ UNRRA-е, позиција др Ивана Шубашића, прихватање легитимности новог комунистичког поретка у Југославији и др.), али додаје како је свесна да у неким аспектима њено истраживање није до краја разјаснило сва спорна питања, па чак ни сва постављена питања. Добро структурирана, јасно и прегледно изложена, поткрепљена бројним новим чињеницама и врло корисним и опсежним коментарима у тексту и фуснотама (посебно на већ постојећу литературу и питања која су до сада покретана), монографија др Катарине Спехњак представља незаобилазан допринос за све истраживаче који се баве историјом југословенске државе, спољнополитичким односима, историјом Другог светског рата, судбином монархије, сукобом са Инромбиroom и др. Књига је опремљена бројним фотографијама, пописом извора и именским регистром.

Др Радмила РАДИЋ

**Коста Николић, Бојан Б. Димитријевић,
Данило Грегорић и 25. март 1941,
Институт за савремену историју, Београд, 2007, 265 стр.**

Мало који догађај је толико утицао на ток историје једне земље и њених народа као што је то био случај са пучем од 27. марта 1941. Он је пак, како је познато, непосредно изазван приступањем Југославије Тројном пакту, иако су постојали и бројни дубљи узроци. Шта год историчари или лаици мислили о ова два догађаја, сви ће се сложити да су они били у правом смислу речи судбински. Уз то, они до данас, упркос обимној грађи и бројним историографским радовима, нису до краја расветљени. Због тога је више него оправдано појављивање једне овакве књиге, која пре свега из перспективе једног савременика сагледава приступање пакту, оно што му је претходило и оно што је уследило.

Уводни део књиге се састоји из Предговора (стр. 7–10), прегледа досадашње историографије о 25. и 27. марту 1941. (стр. 10–14), и кратке скице о аутору главног дела књиге др Данилу Грегорићу (стр. 14–22). Овај последњи део је посебно занимљив јер читалачкој публици представља једну занимљиву, а занемарену личност, амбициозног и интелигентног посрбљеног Словенца, бившег љотићевца, затим сарадника Стојадиновића, па Немаца и на крају УДБ-е, који је скончао у

затвору под још неразјашњеним околностима. Све ово треба да олакша читаоцу праћење главног дела књиге који чини „Грађа за студију о мартовским догађајима 1941. у Југославији” (стр. 23–193).

Реч је о спису који је др Данило Грегорић саставио у затвору, по налогу својих тамничара, у циљу расветљавања пуча од 27. марта и свега онога што му је претходило. Аутор укратко описује спољнополитички положај Југославије 1918–1939. и његову везу са унутрашњеполитичким стањем. Потом приступа главној теми свог рада, спољној политици после пада премијера Милана Стојадиновића, описујући врло детаљно спољнополитички оквир у коме је кнез Павле морао да делује, а који је на крају довео до приступања Тројном пакту. При том Грегорић заступа тезу да је Велика Британија била та која је практично усмеравала спољну и унутрашњу политику кнеза-намесника и целе државе. Нажалост, и поред обимних фуснота које читаоцима олакшавају праћење главног текста, приређивачи овог списка нису били у могућности да Грегорићеве тврдње упореде са британском архивском грађом. Чињеница да се мало позивају на Елизабету Баркер, указује да таква британска грађа вероватно није ни доступна. Грегорић даје врло упечатљиве портрете главних актера и више претпоставки о стварним инспираторима и кривцима за пуч.

Завршни део књиге чини Поговор, који се састоји од више сегмената. У првом приређивачи рукописа дају, на основу објављене грађе и историографских радова, историографско вредновање приступања пакту и потоњег пуча (стр. 195–213). У наставку се наводе мишљења главних актера о мартовским догађајима (стр. 213–219) и виђења 25. марта 1941. под окупацијом – која су, јасно, била под утицајем свега што се десило и свакако, неслободе штампе у условима окупације (стр. 219–232). У Завршној речи (стр. 232–238) Николић и Димитријевић дају завршну оцену драматичних догађаја, нагињући мишљењу да је приступање Пакту у датом тренутку била најбоља и вероватно једина прихватљива опција. Коначно, следе два прилога о Данилу Грегорићу који би, уз друге изворе, могли да послуже расветљавању његове биографије и његовог загонетног краја (стр. 239–257). Књига има и Регистар личних имена (стр. 259–262) и списак литературе (стр. 263–265).

Иако ова књига нипошто не пружа коначан одговор на питање ко је стајао иза приступања Тројном пакту и потоњег пуча, она јавности пружа нове трагове које би било вредно историографски следити. Приређивачи су пришли свом задатку без толико честе митологизације ових догађаја, нудећи рационално објашњење њиховог значаја – пледирајући на индиректан, али довољно јасан начин, за реалистично сагледавање прошлости лишено грлатог али кратковидог патриотизма.

Др Зоран ЈАЊЕТОВИЋ